

Για την ισάριθμη αντιπροσώπευση: γένεση μιας έννοιας, γέννηση ενός κινήματος

FRANÇOISE GASPARD

Περίληψη

Η ισάριθμη αντιπροσώπευση με την έννοια της πλήρους ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών στη λήψη αποφάσεων και κυρίως στα εκλεγμένα σώματα, αποτελεί μια καινούρια ιδέα. Εμφανίζεται στη Γαλλία με πρωτοβουλία των φεμινιστριών, στα ίχνη εναλλακτικών πολιτικών κινήματων της δεκαετίας του '80 και προκαλεί άμεση κινητοποίηση και απήχηση. Η επιτυχία της έγκειται στο γεγονός ότι βασίζεται σε μια αρχή, αυτήν της ισότητας, και ότι επιτρέπει να ξαναθέσουμε το παλιό ερώτημα περί ισότητας και διαφοράς για να προσπαθήσουμε να το ξεπεράσουμε.

ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΚΙΝΗΜΑ της δεκαετίας του '70 διερεύνησε ριζικά το πολιτικό (επαν)εισάγοντας σ' αυτό ό,τι είχε αποκλεισθεί από αυτό. Το καθημερινό και το σώμα έγιναν πολιτικά. Ωστόσο, το κίνημα αυτό, κυρίως στη Γαλλία, αγνόησε τους θεσμούς και δεν ενδιαφέρθηκε, άμεσα, για την πολιτική. Εξάλλου ως ένα βαθμό είχε αρχικά συσταθεί ως, αγωνιστική, δύναμη μετά από ρήξη με τις οργανώσεις της άκρας αριστεράς: στις οργανώσεις αυτές οι γυναίκες ούτε αναγνωρίζονταν ούτε εισακούγονταν, έπρεπε λοιπόν, για να υπάρξουν επιτέλους πολιτικά, να τοποθετηθούν εκτός. Αυτό που ορίστηκε με τον όρο «κίνημα» αυτοπροσδιορίστηκε αποφασιστικά έξω από το πολιτικό σύστημα. Και αυτό με δύο τρόπος: διακηρύσσοντας τη «μη συμμετοχή των ανδρών» και επιλέγοντας να δημιουργήσει «κίνημα» αντί «οργάνωση». Τέθηκε μ' αυτόν τον τρόπο σε κάποιο «αλλού» που συμμετείχε στο πολιτικό με την ευρύτερη δυνατή έννοια του όρου στο βαθμό που αμφισβητούσε ριζικά την κατανομή εξουσίας μεταξύ των ατόμων λόγω φύλου. Επιπλέον οι γυναίκες του Κινήματος απέκλειαν το γεγονός ότι αυτό, ως τέτοιο, μπορεί να κάνει «πολιτική»

Έτσι, από τις αρχές της δεκαετίας του '90, διαμορφώνεται ένα αίτημα που τείνει να απαιτεί το διαμερισμό της πολιτικής εξουσίας, στα σώματα εκλεγμένων αντιπροσώπων αρχικά, σε μια βάση ισότητας. Πώς περάσαμε από τη μια θέση στην άλλη; Η πληθώρα πρωτοβουλιών γύρω από το θέμα της ισάριθμης αντιπροσώπευσης, καθώς και οι αντιστάσεις (σε κάθε περίπτωση τα ερωτήματα) που προκαλεί, αξίζουν, έστω κι αν είναι

ακόμη νωρίς [να γράψουν ιστορία], μια σύντομη αναδρομή στο παρελθόν. Κάτι τέτοιο είναι πράγματι αναγκαίο αν θέλουμε να συμβάλουμε στη συζήτηση.

Η εμφάνιση της έννοιας της «δημοκρατίας ισάριθμης αντιπροσώπευσης».

Οι γυναίκες που μάχονταν για την ψήφο των γυναικών δεν έθεσαν καθόλου το ερώτημα της ισότητας στην αντιπροσώπευση. Εκλογείς και υποψήφιοι, οι γυναίκες πίστευαν ότι θα αποκτούσαν ισοτιμία με τους άνδρες και ότι τελικά η αντιπροσώπευση θα αφορούσε ολόκληρο το έθνος. Φαντάζονταν πιθανότατα ότι η διακήρυξη των δικαιωμάτων του πολίτη θα έβαζε τέλος στον πολιτικό αποκλεισμό και ότι από τη στιγμή που οι γυναίκες θα αποκτούσαν το δικαίωμα του εκλέγεσθαι, κάποιες γυναίκες θα εκλέγονταν αυτομάτως. Έτσι θα έμπαινε τέλος σε μια ανισότητα και θα ολοκληρωνόταν η μάχη για την (επαν)ένταξη των γυναικών στο δημόσιο, ταυτισμένο από τους φιλοσόφους του ΙΘ' αιώνα, με πρώτο τον Hegel, με το πολιτικό. Η Hubertine Auclert φαίνεται να είναι η πρώτη που αμφισβήτησε ότι η ψήφος από μόνη της θα αρκούσε για να ξαναμοιραστούν τα χαρτιά. Σκέφθηκε ότι αναγκαστικά θα έπρεπε να διεκδικήσουμε περισσότερα: «Τα κοινοβούλια πρέπει να αποτελούνται από τόσες γυναίκες όσες και άνδρες», έγραφε στο προεκλογικό πρόγραμμα των γυναικών του 1885. Ήταν στην εποχή του, ένα απομονωμένο αίτημα. Όπως επίσης ήταν κι αυτό του μικρού κινήματος των φεμινιστριών της αριστεράς και άκρας αριστεράς, που έδρασε κυρίως στο Παρίσι, και που είδε το φως στο τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, την «Επιτροπή δράσης για την ψήφο των γυναικών». Η Monette Thomas, μια από τις ιδρύτριές της, ζητάει μια «αναλογική αντιπροσώπευση στο Κοινοβούλιο» και προτείνει κάθε εκλογική περιφέρεια να αντιπροσωπεύεται από έναν άνδρα και μια γυναίκα (Bard, 1993: 223). Η Hélène Brion, που το 1947 ζητούσε να «υπάρχουν γυναίκες στις συνελεύσεις και στις διασκέψεις που επεξεργάζονται το μελλοντικό καθεστώς της παγκόσμιας ειρήνης, τόσες γυναίκες όσες και άνδρες» είναι ακόμη μια μοναχική φωνή (Gueraiche, 1982: 180).

Από τότε που η ψηφοφορία έγινε καθολική, δυο φορές τουλάχιστον,

χιστον, πολύ πριν εμφανιστεί η ιδέα της ισάριθμης αντιπροσώπευσης, οι γυναίκες έθεσαν το ζήτημα της ισότητας στην πολιτική σφαίρα. Αρχικά στις Ηνωμένες Πολιτείες όπου, το 1967, κατά τη διάρκεια της εθνικής διάσκεψης του Σικάγου, η νέα αμερικανική αριστερά προσπαθούσε να ορίσει «μια νέα πολιτική». Η Μαύρη Δύναμη (η συνέλευση αποτελείτο κατά 30% από afro-αμερικανούς) είχε επιτύχει μετά από έντονο διάλογο την αναγνώριση του ποσοστού του 50% των αντιπροσώπων. Οι φεμινίστριες ζήτησαν τότε το 51% των αντιπροσώπων να είναι γυναίκες. Μάταια: «Το αίτημά τους δεν θα απορροφηθεί καν. Οι οργανωτές, που αρνούνται να το εγγράψουν στην ημερήσια διάταξη, αρκούνται στο να τους εξηγήσουν ότι η διά-

σώμα στις απαρχές της δημοκρατίας και αφού αυτός ο αποκλεισμός θεμελιώθηκε εξ ορισμού, θα πρέπει, μέσα σε μια σχέση απόλυτης ισότητας, οι γυναίκες να είναι ως γυναίκες παρούσες στα εκλεγμένα σώματα. Και αυτή η επανένταξη πρέπει να γίνει εξ ορισμού.

Εδώ αντιμετωπίζεται μόνο η περίπτωση της Γαλλίας. Αλλά δεν μπορούμε να αγνοήσουμε ότι πρακτικές και διεκδικήσεις ισάριθμης αντιπροσώπευσης εμφανίστηκαν την ίδια στιγμή σε πολλές χώρες (Abzug και Kelber, 1993). Οι ξένες εμπειρίες, εκτός απ' αυτές των Πράσινων της Γερμανίας, δεν φαίνεται να χρησιμοποιήθηκαν ως αναφορά στις εμπειρίες και στη διαμόρφωση της ισάριθμης αντιπροσώπευσης στη Γαλλία. Πότε εμφανίστη-

σκεψη πρέπει να ασχοληθεί με πολύ πιο σοβαρά θέματα από την απελευθέρωση των γυναικών» (Feher, 1992: 60). Κατά τον ίδιο τρόπο, οι γυναίκες που στο εσωτερικό του γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος προσπάθησαν να δημιουργήσουν, το 1978, μια ρήξη στρατηγικού χαρακτήρα συνιστώντας πολιτικό «ρεύμα» και προβάλλοντας το αίτημα να υπάρχουν τόσες γυναίκες όσοι και άνδρες στο σοσιαλιστικό ψηφοδέλτιο για τις ευρωεκλογές του 1979, είδαν να τους αντιτάσσεται το παλιό επιχείρημα της πάλης των τάξεων και ο δευτερεύων χαρακτήρας των διακρίσεων που υφίστανται οι γυναίκες. Το να θεωρηθούν οι διακρίσεις σημαντικότερες από την πάλη των τάξεων θα ήταν σαν να προδίδουν τη βασική πάλη στην οποία το γυναικείο ζήτημα υπόκειται αναγκαστικά.

Η διεκδίκηση και στις δυο περιπτώσεις δεν ήταν συστηματοποιημένη όπως θα είναι στο εξής μέσω της έννοιας της ισάριθμης αντιπροσώπευσης. Αυτή παρουσιάζεται ταυτόχρονα ως ένα αίτημα ισότητας – που προϋποθέτει τη διαπίστωση μιας ανισότητας τέτοιας που να αμφισβητεί τα ίδια τα θεμέλια της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας – και ως την αναγνώριση μιας διαφορετικότητας κοινωνικά δομημένης: επειδή οι γυναίκες έχουν αποκλεισθεί, λόγω του φύλου τους, από το πολιτικό

και αυτός ο όρος στη Γαλλία, όχι για να ορίσει την ισότητα των μισθών, ούτε αυτήν της συμμετοχής των εργοδοτών και των μισθωτών στα όργανα των διαπραγματεύσεων (που ονομάζονται γι' αυτό το λόγο «ισάριθμη αντιπροσώπευση»), αλλά το αίτημα της πλήρους ισότητας γυναικών και ανδρών στη δημοκρατική αντιπροσώπευση. Ας αναφέρουμε κάποιους σταθμούς σ' αυτή τη διαδρομή. Η επινόηση των «πρακτικών ισάριθμης αντιπροσώπευσης» ήταν μέρος της σύντομης περιπέτειας του κινήματος «Ουράνιο Τόξο». Το κίνημα αυτό προσπάθησε να συσπειρώσει, μεταξύ 1986 και 1988, άτομα στρατευμένα στην άκρα αριστερά και αριστερούς οικολόγους. Φεμινίστριες συμμετείχαν επίσης ως φεμινίστριες. Σε ένα κείμενο που δημοσιεύθηκε από το περιοδικό *Les cahiers du collectif de pratiques et de réflexions féministes* «Ruptures» [Τετράδια συσπείρωσης φεμινιστικών πρακτικών και αναζητήσεων «Ρήξεις»], χωρίς ημερομηνία, αλλά που μπορεί να τοποθετηθεί χρονικά το φθινόπωρο του 1987, διαβάζουμε: «Από το Δεκέμβριο του 1986 και κατά τη διάρκεια της δημιουργίας των επιτροπών πρωτοβουλίας για ένα «Ουράνιο Τόξο», οι φεμινίστριες που ήταν παρούσες, και κυρίως γυναίκες της συσπείρωσης collectif de pratiques et de réflexions féministes «Ruptures», έθεσαν ως θέ-

μα ...την αναγκαιότητα σύλληψης ενός τρόπου συλλογικής λειτουργίας βασισμένου στην ισάριθμη αντιπροσώπευση ανδρών/γυναικών (μισό-μισό) στις δομές οργάνωσης που έμελλαν είτε να επινοηθούν είτε να ανανεωθούν». Το αίτημα έγινε δεκτό. Το συλλογικό όργανο διοίκησης του κινήματος περιλαμβάνει τόσες γυναίκες όσους και άνδρες και δρομολογούνται με επιλογή πρακτικές ισάριθμης αντιπροσώπευσης: αντιπροσωπεύεις που αποτελούνται από τόσες γυναίκες όσους και άνδρες, οδηγούνται, όταν δεν υπάρχουν αρκετές διαθέσιμες γυναίκες, σε περιορισμό των μελών της με διαδικασίες απόσυρσης ανδρών. Αποφασίζεται ίσος χρόνος ομιλίας στις συγκεντρώσεις κ.λπ. Το κίνημα «Ουράνιο Τόξο» διαλύεται το 1988. Τότε εμ-

δεν προχωράει μέχρι τέλους, στην παρέμβασή της αυτή, στην πρόταση που εισάγει. Επικαλείται την ισάριθμη αντιπροσώπευση. Ταυτόχρονα, εγλωμιάζει τις «ποσοτώσεις». Αλλά, στην πρόσφατη ιστορία των οργανώσεων και των νομοθεσιών, οι ποσοτώσεις, όταν αφορούσαν τις γυναίκες (ή πιο εκλεπτυσμένα «το ένα ή το άλλο φύλο», αλλά ξέρουμε ποιο εννοείται) υπήρξαν αρνητικές για την αρχή της ισότητας. Εξάλλου η φιλοσοφία των ποσοτώσεων, στο δίκαιο και στην οικονομία, δεν έγκειται στο να περιορίζει (για αγροτική παραγωγή ή την εισοδο των ξένων ή των ξένων προϊόντων στο έδαφος ενός κράτους); Αντί για μια ποσόστωση γυναικών θα έπρεπε καλύτερα να μιλάει για μια ποσόστωση ανδρών, εφόσον πρόκειται για

φάνιζονται οι Πράσινοι στο πολιτικό προσκήνιο. Το 1988 εγγράφουν στο προοίμιο του καταστατικού τους (υπό την πίεση της Solange Fernex και της Andrée Buchmann) την αρχή μιας ίσης κατανομής ευθυνών, αλλά και υποψηφιοτήτων στις εκλογές. Το 1989 παρουσιάζουν στις ευρωεκλογές, όπως ήδη είχαν κάνει το 1984, ένα ψηφοδέλτιο όπου εναλλάσσονται οι άνδρες με τις γυναίκες.

Το 1989 ο όρος και η έννοια «ισάριθμη αντιπροσώπευση» υιοθετούνται εκ νέου όχι πια από τις πολιτικά μάχιμες γυναίκες αλλά από το Συμβούλιο της Ευρώπης που οργανώνει, το φθινόπωρο, ένα συνέδριο για τη Δημοκρατία της Ισάριθμης Αντιπροσώπευσης (Συμβούλιο της Ευρώπης, 1989). Η Elizabeth Guibert-Sledziewski παρουσιάζει σ' αυτό μια ανακοίνωση που αφήνει εποχή. Μια φράση τόσο απλή όσο αυτή: «Καμιά πραγματική δημοκρατία δεν είναι δυνατή... αν το ζήτημα της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών δεν τεθεί ως πολιτική προϋπόθεση, που περιλαμβάνεται στις καταστατικές αρχές της, ακριβώς όπως η καθολική ψηφοφορία ή ο διαχωρισμός των εξουσιών» εγείρει, με τρόπο μετωπικό, το ζήτημα της δημοκρατίας με αφετηρία τη διαπίστωση της σπανιότητας των γυναικών στα εκλεγμένα όργανα. Αλλά η Elizabeth Guibert-Sledziewski

περιορισμό της αναλογίας τους στα όργανα λήψης αποφάσεων στο 80 ή το 70%, προκειμένου να συγκαλυφθεί μια απαράδεκτη κατάσταση, να διορθωθεί κάπως μια κατάσταση που θεωρείται πολιτικά ανυπόφορη. Οι γυναίκες, σύμφωνα με την άποψη αυτή, χρησιμοποιούνται ως μειονότητα¹.

Ο τρόπος με τον οποίο προσπαθούν, μέσω των ποσοτώσεων, να θεραπεύσουν την άνιση συμμετοχή των γυναικών στη νομοθετική εξουσία, στην εξουσία μέσα στις τοπικές βουλές και στο διαμερισμό των ευθυνών στις πολιτικές οργανώσεις, φέρνει στην επιφάνεια, αν υποθέσουμε ότι οι άλλες παράμετροι παραμένουν οι ίδιες, τους όρους της μεγάλης συζήτησης που έγινε στη Γαλλία για την υιοθέτηση της καθολικής ψηφοφορίας. Για πολύ καιρό, το ζήτημα συνίστατο στον εμπαιγμό της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών. Επρόκειτο για την αποδοχή της εισόδου των γυναικών στο εκλογικό σώμα και στην εκπροσώπηση (εφόσον υπήρχε μια πίεση που ήταν αδύνατον να αγνοήσουν), χωρίς ωστόσο η αποδοχή αυτή να αφορά όλες τις γυναίκες μαζί και να επιτρέπει να είναι και εκλογείς και υποψήφιοι. Διάφορες «κατηγορίες» γυναικών θεωρήθηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο, ανάλογα με τις εποχές, ως άξιες να αποκτήσουν την πολιτική ιδιότητα του πολίτη: οι ενήλικες άγαμες γυ-

ναίκες και οι χήρες, οι διπλωματούχες, οι χήρες πολέμου, οι γυναίκες άνω των 25 ετών, κ.λπ. Είχε επίσης προταθεί να ψηφίζουν όλες οι γυναίκες αλλά, τουλάχιστον στην αρχή, για να εξασκηθούν και να «αποδείξουν ότι είναι ικανές», μόνο στις τοπικές εκλογές, καθόσον η τοπική κλίμακα θεωρείτο σαν ένα πεδίο εκμάθησης και ταυτόχρονα ένα επίπεδο λιγότερο πολιτικό από το εθνικό. Είναι εξάλλου ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε ότι το άρθρο του νόμου που ψηφίστηκε το 1982 και καθιέρωνε μια ποσόστωση εκλεγέντων «από το ένα ή το άλλο φύλο» (ο νόμος ακυρώθηκε από το Συνταγματικό Συμβούλιο) δεν αφορούσε παρά τις δημοτικές εκλογές... Με τον ίδιο τρόπο που κάποιοι προσπάθησαν να διαιρέσουν τις γυναίκες και να

εκλογές του Μαρτίου 1992 και από την αδυναμία της αντίστοιχης Γραμματείας Γυναικών να υπερβεί τη συνηθισμένη διαμαρτυρία και να έχει βαρύνουσα γνώμη στον καθορισμό των υποψηφίων γυναικών και ανδρών. Ακόμη μια φορά, το Σοσιαλιστικό Κόμμα αποδείχτηκε ανίκανο να σεβαστεί το καταστατικό του στο οποίο είναι παρ' όλα αυτά γραμμένο ότι σε περίπτωση εκλογών με το σύστημα της αναλογικής, πρέπει 30% γυναίκες να περιλαμβάνονται στους καταλόγους υποψηφίων του κόμματος. Η δεύτερη, η λέσχη «Parité 2000», ιδρύθηκε από την επιχειρηματική κίνηση που πρόκειται στις «Editions des femmes» [«Εκδόσεις των Γυναικών»]. Η προσχώρηση αυτής της ομάδας στην ισάριθμη αντιπροσώπευση καθώς και του πα-

παζαρέψουν το δικαίωμά τους να είναι καθ' ολοκληρία πολίτισσες (φαινόμενο αδύνατον να στηριχθεί σε επίπεδο αρχών), κάποιοι (κάποιες), με τις ποσοτώσεις, ήθελαν να συμβιβαστούν, να συγκαλύψουν μια διαδικασία αποκλεισμού, να κερδίσουν χρόνο. Και να καθιστήσουν, προσωρινά, τους άνδρες και τις γυναίκες που θεωρούν ως ανισότητα κοινωνικά αδικαιολόγητη, τη σύνθεση της λεγόμενης εθνικής αντιπροσωπίας (95% άνδρες στο κοινοβούλιο), αλλά αρνούνται να προχωρήσουν τη σκέψη τους μέχρι τέλους και να βγάλουν συμπεράσματα με όρους ισότητας δικαίου μεταξύ γυναικών και ανδρών.

Δεν είναι παρά στη Γαλλία του 1992 που ο όρος «ισάριθμη αντιπροσώπευση» αρχίζει να διαδίδεται, η έννοια να ξεκαθαρίζεται και το κίνημα να αναλαμβάνει το ζήτημα. Την άνοιξη του 1992 εκδίδεται το βιβλίο *Au pouvoir citoyennes* [«Στην εξουσία πολίτισσες»] του οποίου ο υπότιτλος υποκαθιστά, στο έμβλημα της δημοκρατίας, τη λέξη «αδελφότητα με τη λέξη «ισάριθμη αντιπροσώπευση»» (Gaspard, Servant-Schreiber και Le Gall, 1992). Την ίδια στιγμή δημιουργούνται ένας σύλλογος και μια λέσχη. Ο πρώτος, η «Parité», δημιουργήθηκε από μια γυναίκα μέλος του Σοσιαλιστικού Κόμματος, δυσσαρεστημένη με τη στάση του κόμματος αυτού στις περιφερειακές

ραρτήματός της, θα μπορούσε να προκαλέσει έκπληξη. Αυτή η ομάδα, που ταυτίστηκε με τη ριζοσπαστική ουσιοκρατία, ταλαντευόταν στη δεκαετία του '70 ανάμεσα στην περιφρόνηση και τη βία απέναντι στις φεμινίστριες και κατήγγειλε τις γυναίκες που συμμετείχαν σε μικτές οργανώσεις ότι προδίδαν την υπόθεση των γυναικών. Η πορεία από τη χωριστή δράση στην ισάριθμη αντιπροσώπευση έχει εδώ κάποια λογική: όταν είναι κανείς στην αγορά, ψάχνει καλά προϊόντα. Η ισάριθμη αντιπροσώπευση, από μια καθαρά εμπορική πλευρά, φάνηκε σίγουρα αποδοτική στις ηγέτισσες αυτής της ομάδας. Σε τέτοιο βαθμό ώστε η «Parité 2000» να μην είναι μόνο μια λέσχη αλλά και ένα εμπορικό σήμα κατατεθειμένο, όπως ήταν τα αρχικά MLF που κατατέθηκαν από την ίδια οργάνωση στο Εθνικό Ινστιτούτο Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας (BNPI, 1992:131), όπως τα καλόν Dim και το σάλαμι Justin Bridou... Υπόθεση τόσο παλιά όσο και αυτής της κατοχύρωσης σημάτων... Παλιά μανία; Έτσι φαίνεται (Delphy, 1991).

Μετά το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, μέσα στο πλαίσιο του τρίτου προγράμματος ισότητας ενκαιριών μεταξύ γυναικών και ανδρών, δημιουργεί, τον Απρίλιο του 1992, ένα δίκτυο εμπειρογνομόνων στο θέμα

«γυναίκες στη λήψη αποφάσεων». Κατά την πρώτη συνεδρίασή του στις Βρυξέλλες, αυτό το θεσμοθετημένο δίκτυο ανέλαβε να καταρτίσει ένα ευρωπαϊκό πανόραμα των γυναικών στους χώρους λήψης αποφάσεων (και πρώτα-πρώτα στα όργανα που εκλέγονται ή ορίζονται από τις κυβερνήσεις) και να συντάξει το κείμενο μιας διακήρυξης αρχών. Κατά τη διάρκεια αυτής της συνεδρίασης, η ισάριθμη αντιπροσώπευση υιοθετήθηκε ως ο προς επίτευξη στόχος. Στις 3 Νοεμβρίου, στην Αθήνα, υπογράφεται η Διακήρυξη από γυναίκες που έχουν ασκήσει ή ασκούν πολιτικά καθήκοντα. Περιλαμβάνει την ακόλουθη φράση: «Η δημοκρατία επιβάλλει την ισάριθμη αντιπροσώπευση στην εκπροσώπηση και τη διακυβέρνηση των λαών».

σούν ένα δίκτυο. Η ιδέα ήταν να αποφύγουν το διασκορπισμό των πρωτοβουλιών, να ανταλλάσσουν και να διακινούν πληροφορίες. Για πολλούς μήνες το «Réseau Femmes pour la parité» [«Δίκτυο Γυναίκες υπέρ της Ισάριθμης Αντιπροσώπευσης»] λειτουργεί ως χώρος ανταλλαγής και προώθησης δράσεων. Υποστηρίζει τις διαδηλώσεις που οργανώνονται από τη μια ή την άλλη οργάνωση με θέμα την ισάριθμη αντιπροσώπευση. Οργανώνει, στις 8 Μαρτίου, μια συζήτηση στη Βουλή με τις γυναίκες πολιτικούς. Με την ευκαιρία της έναρξης της κοινοβουλευτικής περιόδου, στις 2 Απριλίου 1993, καλεί σε συλλαλητήριο μπροστά στο μέγαρο της Βουλής όπου τριακόσιες περίπου γυναίκες έρχονται να διαμαρτυρηθούν

Η ισάριθμη αντιπροσώπευση γίνεται πηγή (επανα)κινητοποίησης και δράσης. Πράγματι, μετά τη Διάσκεψη των Αθηνών οι πρωτοβουλίες πολλαπλασιάζονται: Οργανώνεται συνεδρίαση ενημέρωσης για την ισάριθμη αντιπροσώπευση στη Βουλή, στις 12 Δεκεμβρίου 1992 από το Εθνικό Συμβούλιο Γυναικών της Γαλλίας (το οποίο λίγους μήνες αργότερα δημιουργεί στους κόλπους του μια επιτροπή για την ισάριθμη αντιπροσώπευση με τη συμμετοχή πενήντα περίπου οργανώσεων). Δημιουργείται συνασπισμός ενώσεων, «Elles aussi» [«Αυτές επίσης»] με στόχο την ισάριθμη αντιπροσώπευση. Συγκροτείται με πρωτοβουλία σοσιαλιστικών γυναικών η «Assemblée des femmes» [«Συνέλευση των γυναικών»] η οποία μέσα σε μερικές βδομάδες, υπό την πίεση των γυναικών που συμμετέχουν, προσχωρεί στην ισάριθμη αντιπροσώπευση. Διοργανώνεται, τον Ιούνιο του 1993, ένα διεθνές συνέδριο πάνω στο θέμα αυτό, με πρωτοβουλία της οργάνωσης «Choisir» [«Επιλέγω»]. Μερικούς μήνες πριν, τον Ιανουάριο του 1993, δύο μάχιμες φεμινίστριες του Παρισιού, η Odette Brun και η Monique Dental, κάλεσαν διάφορες οργανώσεις, γυναικείες ομάδες και άτομα που δούλευαν πάνω σ' αυτό το ζήτημα να συστή-

κατά αυτής της ανδροκρατούμενης Βουλής που τη μέρα εκείνη αρχίζει ξανά τις εργασίες της. Είναι επίσης στο πλαίσιο της ίδιας κίνησης που γεννιέται η ιδέα της έκδοσης ενός ενημερωτικού φυλλαδίου, του *Parité-infos* [«Ισάριθμη Αντιπροσώπευση - Ενημέρωση»]. Ο αρχικός στόχος αυτής της τριμηνιαίας έκδοσης που διευθύνεται από την Claude Servant-Schreiber ήταν να τροφοδοτεί τον τύπο (του οποίου γνωρίζουμε τις αντιστάσεις, ιδιαίτερα στη Γαλλία, όταν πρόκειται ν' αναφερθεί στις γυναίκες κάθε φορά που αυτές εκφράζουν ένα φεμινιστικό συλλογικό αίτημα) με εθνικές και διεθνείς πληροφορίες πάνω στο κίνημα για την ισάριθμη αντιπροσώπευση. Ο στόχος αυτός παραμένει, αν και έχει σήμερα ξεπεραστεί λόγω της ζήτησης πληροφοριών που προέρχεται από το ευρύ κοινό. Απόδειξη ο αυξανόμενος αριθμός των συνδρομών στο φυλλάδιο αυτό. Τέλος, είναι στις συγκεντρώσεις του «Δικτύου» που κάνει την εμφάνισή της η ιδέα ενός μανιφέστου με αίτημα να κατοχυρωθεί νομοθετικά η ισάριθμη αντιπροσώπευση, και με στόχο να προκαλέσει ένα κίνημα υποστήριξης από την κοινή γνώμη. Η δημοσίευση του μανιφέστου αυτού στη *Monde* (στις 10 Νοεμβρίου 1993), μερικές μέρες μετά την ανακοίνωση του Michel Rocard, στο Συνέδριο του Σο-

σιαλιστικού Κόμματος, για την παρουσίαση ενός ψηφοδελτίου που θα περιλαμβάνει ίσο αριθμό γυναικών και ανδρών, συναντά θετική απήχηση: πολλά τηλεοπτικά κανάλια και ραδιοφωνικοί σταθμοί μιλούν για το μανιφέστο και οι υπογραφές συρρέουν άφθονες.

Από τη διαφορά στην ισότητα: η ισάριθμη αντιπροσώπευση. Είναι φανερό ότι η ισάριθμη αντιπροσώπευση ξεσηκώνει και ενδιαφέρον και κινητοποίηση. Υποχρεώνει επίσης σε θεωρητική εργασία. Αυτό έχει καθυστερήσει στο κίνημα που φαίνεται να διαμορφώνεται, έστω κι αν οι φεμινιστικές σπουδές των τελευταίων ετών το έχουν προετοιμάσει. Με το κείμενο αυτό,

θα θέλαμε απλά να συμβάλουμε προκειμένου να τροφοδοτηθεί μια θεωρητική συζήτηση, διερευνώντας το κοινωνικο-πολιτικό περιγράμμα μέσα από το οποίο το αίτημα της ισάριθμης αντιπροσώπευσης αναδύθηκε, επιχειρώντας να ορίσουμε τους φορείς που το ενστερνίζονται και το υποστηρίζουν και συμβάλλοντας στη νομομοποίησή του. Η θεωρητική εργασία αναφορικά με το πολιτικό και τις γυναίκες αποτελούσε αντικείμενο του πεδίου που καθιερώθηκε ως «φεμινιστικές σπουδές». Η συλλογιστική σχετικά με τη δημοκρατία και τις γυναίκες που η Elizabeth Guibert-Sledziwski ανέπτυξε, στα 1989, με θεαματικό τρόπο σε ένα διεθνές όργανο δεν αποτελεί, τη στιγμή που εκφράζεται, μεμονωμένο φαινόμενο. Εγγράφεται σε μια αναζήτηση υπό εξέλιξη. Δύο σημαντικά βιβλία εκδίδονται την ίδια στιγμή. Το *L' Etude et le Rouet* [«Η Μελέτη και η Ανέμη»] (Le Doeuff, 1989) και το *Muse de la Raison* [«Μούσα της Λογικής»] (Fraisie, 1989). Μαρτυρούν την εργασία των φεμινιστριών φιλοσόφων στο ζήτημα της δημοκρατίας καθώς και την κίνηση των ιδεών που τοποθετεί τις γυναίκες στο κέντρο μιας επανεξέτασης των θεμελίων του δημοκρατικού συστήματος και αναλογίζεται τις απειλές του. Το πρώτο βιβλίο καταλήγει βασικά – το να το συνο-

ψίσουμε κατ' αυτόν τον τρόπο είναι σαν να μειώνουμε τη σημασία του που υπερβαίνει αυτό το ζήτημα – σε ένα αίτημα πλήρους ίσης συμμετοχής στη δημόσια διοίκηση. Το δεύτερο, που συμπληρώνεται από το *La Raison des Femmes* [«Η Λογική των Γυναικών»] (Fraisie, 1992), φανερώνει τον τρόπο με τον οποίο οι άνδρες, κληρονόμοι του Διαφωτισμού, αρνήθηκαν στην πλειοψηφία τους τη Λογική στις γυναίκες για να τις αποκλείσουν από τη δημόσια σφαίρα. Αυτή η συλλογιστική συνεχίστηκε. Από την αρχή της δεκαετίας, τα φεμινιστικά βιβλία και οι επιθεωρήσεις που, ακόμη και στον ίδιο τους τον τίτλο, αναφέρονται στην εξουσία ή τη δημοκρατία, πολλαπλασιάστηκαν, αποκαλύπτοντας τον τρόπο με τον οποίο οι άνδρες κατασκεύ-

ασαν τη διαδικασία αποκλεισμού των γυναικών από τους χώρους της εξουσίας, τις διαδικασίες με τις οποίες η Επανάσταση – που μας έχει διδαχθεί σαν η αυγή της σύγχρονης ανθρωπότητας και η αφύπνιση του υποκειμένου – απώθησε τις γυναίκες στον ιδιωτικό χώρο, τις κατέστησε πολιτικά ανήλικες και πολιτικά ανίκανες. Η επανεξέταση αυτή δεν φτάνει μέχρι τη θέση των γυναικών στο Παλαιό Καθεστώς όπου μπορούμε να υποθέσουμε ότι πολλές γυναίκες είχαν σε αυτό πολιτική εξουσία (Haase-Dubose και Viennot, 1991. Viennot, 1993). Θα μπορούσε παρ' όλα αυτά να μας προκαλεί έκπληξη σήμερα, η διαπίστωση αυτής της απαίτησης συμμετοχής των γυναικών στα κοινοβούλια, λόγω του πολιτικού και κοινωνικού πλαισίου: δεν είμαστε πράγματι μάρτυρες μιας αποσύνθεσης των κομματικών οργάνων, μιας κρίσης της αντιπροσώπευσης, μιας αποδυνάμωσης του ρόλου του κοινοβουλίου, μιας κατάρευσης των ιδεολογιών γύρω από τις οποίες αναπτύχθηκαν οι συζητήσεις εδώ και τουλάχιστον έναν αιώνα; Μπορούμε κατά συνέπεια να αναρωτηθούμε μήπως οι γυναίκες που ζητούν την ισάριθμη αντιπροσώπευση διεξάγουν έναν αγώνα αναχρονισμένο, για να μην πούμε ξεπερασμένο: να μπει κανείς στο κοινοβούλιο τη στιγμή που η εξουσία του βρίσκεται σε παρακμή;

Για ποιο λόγο; Από την άλλη μεριά δεν θα ήταν αβάσιμο να θεωρήσουμε ότι ακριβώς επειδή υπάρχει κρίση του συστήματος, οι γυναίκες, εκφράζονται συλλογικά. Κινήματα γυναικών, στην ιστορία των δυο τελευταίων αιώνων, έχουν αναδυθεί με παρόμοιο τρόπο σε περιόδους αλλαγής, αμφισβήτησης μιας κοινωνικής και πολιτικής τάξης σε αποσύνθεση ή που, μετά την αποσύνθεσή της, ανασυντίθεται αποκλειόντάς τες με νομικό ή πραγματικό τρόπο. Η φεμινιστική έκφραση ήταν σ' αυτές τις περιπτώσεις τόσο πιο ισχυρή και κυρίως δυνατόν να εισακουστεί όσο πιο αβέβαιη, κλονισμένη ήταν η τάξη. Σήμερα η αντιπροσωπευτική δημοκρατία, παρά τις αδυναμίες της, εμφανίζεται, με τα δεδομένα των πρόσφατων γεωπολιτικών αλλαγών, σαν το μικρότερο κακό. Και είναι σίγουρα λόγω της ύπαρξης αυτής της κατάστασης κρίσης σε συνδυασμό με τα ερωτήματα στην έννοια της δημοκρατίας, που η απουσία ή η διατηρούμενη σπανιότητα των γυναικών στα εκλεγμένα όργανα σοκάρει τόσο. Η πολιτική ζωή φαίνεται τόσο πιο απηχαιωμένη όσο παρουσιάζεται σχεδόν αποκλειστικά μέσα από τους άνδρες. Ενώ η κατάσταση των γυναικών έχει αλλάξει, η πολιτική διατηρεί το ίδιο πρόσωπο και είναι αυτή πλέον που μοιάζει αναχρονιστική.

Το ζήτημα της ισάριθμης αντιπροσώπευσης και ο πειραματισμός πολιτικών πρακτικών ισάριθμης αντιπροσώπευσης έκαναν την εμφάνισή τους στο περιθώριο των μεγάλων κομμάτων και αρχικά σε ένα κίνημα που παρουσιαζόταν ως «εναλλακτικό», με πρωτοβουλία και πρωταγωνιστικό ρόλο μάχιμων φεμινιστριών. Η Françoise Collin γράφει, με την ευκαιρία των διαδηλώσεων υπέρ της ισάριθμης αντιπροσώπευσης που έλαβαν χώρα εδώ και μερικούς μήνες, ότι «οι πρωτοβουλίες αυτές άρθηκαν και υποστηρίχθηκαν κυρίως από γυναίκες πολιτικούς – που είχαν ή έχουν ακόμα σχέσεις με διάφορα κόμματα» (Collin, 1993). Δεν συμφωνούμε. Έχουμε ακούσει σίγουρα γυναίκες πολιτικούς να βγάζουν λόγους αμφισβήτησης τη λειτουργία των κοιμητικών μηχανισμών και καταγγέλοντας την κατάσταση των γυναικών μέσα στις κοιμητικές τους οργανώσεις καθώς και την τύχη που επιφυλάσσεται στις γυναίκες που έχουν εκλεγεί μόλις εκδηλώσουν κάποιο είδος αυτονομίας. Και είναι αλήθεια ότι στο στραγγυλό τραπέζι που οργανώθηκε στη Βουλή, στις 8 Μαρτίου 1993, οι γυναίκες πολιτικοί που κλήθηκαν να μιλήσουν (ή μάλλον αυτές που ήρθαν, γιατί μερικές αποποιήθηκαν την πρόσκληση) προκάλεσαν έκπληξη συντασσόμενες, όλες, με την ιδέα της ισάριθμης αντιπροσώπευσης. Αξίζει ακόμη να σημειώσουμε κι άλλα πράγματα: Το πρώτο είναι ότι αυτή η συγκέντρωση δεν οργανώθηκε καθόλου με δική τους πρωτοβουλία αλλά με πρωτοβουλία του «Δικτύου Γυναίκες για την Ισάριθμη Αντιπροσώπευση», όπου οι οργανωμένες πολιτικοί αποτελούν μειοψηφία. Το δεύτερο είναι ότι αυτές που εκφράστηκαν εκείνη την ημέρα είναι, εκτός της Gisèle Moreau και της εκπροσώπου των Πρασίνων, περιθωριακές (Gisèle Halimi) ή περιθωριοποιημένες στο κόμμα τους (Florence d' Harcourt, Michèle Barzach, ...).

Εξάλλου δεν είναι σίγουρο ότι, με εξαίρεση τις Πράσινες, οι γυναίκες που έχουν ενταχθεί στην πολιτική και που σήμερα καταγγέλλουν τη διαίονιση του σχεδόν αποκλειστικού μονοπώλιου των ανδρών στα κοινοβούλια, είναι έτοιμες να προχωρήσουν μέχρι τέλους τη διεκδίκηση της ισάριθμης αντιπροσώπευσης, δηλαδή να αναλάβουν τον αγώνα, μέσα στο ίδιο τους το κόμμα, για να επιτύχουν τη θεσμική κατοχύρωσή της. Είναι ενδιαφέρον, από αυτή την άποψη, να δούμε την ομιλία που εκφώνησε η Simone Veil το Νοέμβριο του 1992, στην Αθήνα (Veil, 1993). Την ίδια στιγμή που υπέγραφε τη Διακήρυξη για την ισάριθμη αντιπροσώπευση, αυτή της οποίας το όνομα παραμένει συνδεδεμένο με την υιοθέτηση του νόμου για την «ελεύθερη διακοπή της κύησης» συνηγορούσε υπέρ των ...ποσοτώσεων (Veil, 1993)². Η κομμουνίστρια Gisèle Moreau που, στο στραγγυλό τραπέζι της 8 Μαρτίου 1993, φάνηκε να έχει κερδηθεί στην ισάριθμη αντιπροσώπευση, αρνήθηκε να υπογράψει το μανιφέστο που προτείνει τη νομική κατοχύρωσή της. Όσο για την συμπαράταξη της Yvette Roudy στην ιδέα της ισάριθμης αντιπροσώπευσης, είναι καθυστερημένη και μαρτυρεί μια μεταστροφή που έχει πιθανότητα προκληθεί από το ότι αντιλήφθηκε την εμφάνιση ενός κινήματος. Η παλιά υπουργός των δικαιωμάτων των γυναικών αγωνίστηκε πολλά χρόνια, στους κόλπους του κόμματός της, για τις ποσοτώσεις των γυναικών. Αντίθετα συγκρούστηκε δυναμικά, στα τέλη της δεκαετίας του '70, με τις φεμινίστριες του Σοσιαλιστικού Κόμματος που απαιτούσαν την απόλυτη ισότητα. Σε μια δημόσια συγκέντρωση που προηγήθηκε της γέννησης της «Βουλής των Γυναικών», της οποίας είναι μια από τις γυναίκες που πήραν την πρωτοβουλία της δημιουργίας της, είχε χαρακτηρίσει το αίτημα της ισάριθμης αντιπροσώπευσης «διανοουμενίστικο». Αυτό σήμαινε, για την Yvette Roudy, ότι η διεκδίκηση αυτή δεν μπορούσε τότε (ήταν πριν τις βουλευτικές εκλογές του 1993) να αποτελέσει μέρος της στρατηγικής των γυναικών του Σοσιαλιστικού Κόμματος και της δικής της στο εσωτερικό του κόμματός της. Από τότε έχει αλλάξει γνώμη, γιατί και το Σοσιαλιστικό Κόμμα έχει αλλάξει. Η διαδικασία αποσύνθεσης στην οποία βρίσκεται έκτοτε και την οποίαν οι βουλευτικές εκλογές του Μαρτίου 1993 έφεραν στο φως με τρόπο ωμό, (Ξανα)δίνει στις γυναίκες που βρίσκονται υπό την ηγεσία του, μια αυτονομία που ο παλιός κοιμητικός μηχανισμός έπνιγε, απαγόρευε. Μέλος της κεντρικής καθοδήγησης του κόμματός της, υπεύθυνη για τα δικαιώματα των γυναικών, δεν έκανε παρ' όλα αυτά την ισάριθμη αντιπροσώπευση λάβαρό της, προτεραιότητα, και έμεινε προοδευμένη στο καταστατικό του Σοσιαλιστικού Κόμματος που υιοθετεί μια ποσοστώση 30% για τις γυναίκες στα καθοδηγητικά όργανα και στα ψηφοδέλτια για τις ψηφοφορίες με αναλογικό σύστημα, ποσοτώσεις που ουδέποτε έγιναν σεβαστές. Και ενώ στο σοσιαλιστικό συνέδριο που έγινε στη Lyon τον Ιούλιο του 1993, η διεκδίκηση της ισάριθμης αντιπροσώπευσης ανέβαινε θεαματικά από τη «βάση» του κόμματος, δεν ήταν η Yvette Roudy

αυτή που την είχε προωθήσει. Είναι ο Michel Rocard που, εκπλήσσοντας τους πάντες, χωρίς να έχει προηγηθεί συζήτηση στην οργάνωση, ανακοίνωσε την επομένη της εκλογής του στην ηγεσία του Σοσιαλιστικού Κόμματος, ότι δεν θα ήταν επικεφαλής του σοσιαλιστικού ψηφοδέλιου στις ευρωεκλογές του Ιουνίου 1994, αν σ' αυτό δεν περιλαμβάνονταν τόσες γυναίκες όσοι και άνδρες³.

Αν λοιπόν ανάμεσα στις γυναίκες πολιτικούς, ορισμένες αισθάνονται ότι διαμορφώνεται ένας καινούριος συχετισμός δυνάμεων, ότι γεννιέται ένα κίνημα, με τρόπο αμετάκλητο, είναι μάλλον στο περιθώριο των κοιμητικών οργανώσεων, παρά μέσα στους κόλπους τους, όπου αυτό αναπτύσσεται. Είναι

μέσα στις φεμινιστικές ομάδες καθώς και στις παραδοσιακές γυναικείες οργανώσεις που επιβάλλεται και διαδίδεται η διεκδίκηση της ισάριθμης αντιπροσώπευσης. Οι γαλλικές βουλευτικές εκλογές του Μαρτίου 1993 συνέβαλαν αναμφίβολα σε μια συνειδητοποίηση και στην άνοδο μιας βουβής οργής. Τα αποτελέσματά τους καθώς και η ανάλυση της εκλογικής διαδικασίας, αποκαλύπτουν ότι όσους περισσότερους βουλευτές ελπίζει να εκλέξει ένα κόμμα, τόσο λιγότερες υποψήφιες παρουσιάζει, χρησίμευσαν ως στήριγμα για την καταγγελία ενός συστήματος που αποκλείει τις γυναίκες ως γυναίκες από την εκλογική αναμέτρηση και, κατά συνέπεια, από την πρόσβαση στην αντιπροσώπευση (CNFF/Gaspard, 1993). Εξάλλου δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι οι φεμινίστριες που έχουν δεσμευθεί με τη διεκδίκηση του αιτήματος της ισάριθμης αντιπροσώπευσης έχουν όρεξη να «κάνουν πολιτική», σε κάθε περίπτωση και στις παρούσες συνθήκες του κοιμητικού παιχνιδιού. Η πλειοψηφία των γυναικών αυτών και εκείνοι που έχουν υπογράψει το Μανιφέστο των 577 είναι έξω από αυτό το παιχνίδι και συχνά το αγνοούν και δυσπιστούν απέναντί του. Και εξάλλου ο αγώνας που έχουν αναλάβει δεν αποσκοπεί, κατά προτεραιότητα, στο να το αλλάξει. Έχει ως στόχο την επίτευξη

ενός δικαιώματος που θα επιτρέπει στις γυναίκες να συμπεριλαμβάνονται, σε βάση ισότητας, στα όργανα πολιτικής αντιπροσώπευσης, σύμβολο της αναγνώρισης της παρουσίας τους στο δημόσιο τομέα.

Οι φεμινίστριες που τον διεξάγουν είναι εξάλλου φειδωλές στην επιχειρηματολογία τους που συνίσταται στη διαβεβαίωση ότι η πολιτική θα είναι αναγκαστικά καλύτερη επειδή οι γυναίκες θα είναι πολυπληθείς στα κοινοβούλια και ότι, λόγω της παρουσίας τους, ο φεμινισμός θα θριαμβεύσει. Πράγματι, δεν τρέφουν αυταπάτες για την επιλογή των υποψηφίων γυναικών από τα κόμματα: ανάμεσα σε δυο υποψήφιες, μία που είναι φεμινίστρια και μία που δεν είναι, θα επιλέξουν, κατά

πάσα πιθανότητα, όπως έχει τώρα το κοιμητικό σύστημα, τη δεύτερη. Σε αντιστάθμισμα, πίσω από την ισάριθμη αντιπροσώπευση ξεπροβάλλει δειλά μια ελπίδα την οποία μοιράζονται ορισμένοι άνδρες: η ελπίδα μιας αλλαγής της πολιτικής. Η πρόσβαση των γυναικών, στη βάση της ισότητας, στο αντιπροσωπευτικό σύστημα γίνεται κατ' αυτό τον τρόπο αντιληπτή τόσο ως ένα δικαίωμα όσο και ως μια προϋπόθεση ανανέωσης της δημοκρατίας.

Διαμορφωμένη ως αρχή, η ισάριθμη αντιπροσώπευση ενοχλεί βαθύτατα τη «δημοκρατική τάξη» έτσι όπως λειτουργεί εδώ και δυο αιώνες και έτσι όπως ρυθμίστηκε κατά την Γ' Δημοκρατία. «Αυτό που με εκπλήσσει», γράφει η Françoise Collin, «τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο, είναι ότι η προβληματική της ισάριθμης αντιπροσώπευσης αναστατώνει εκ θεμελίων τη γαλλική αντίληψη για τη δημοκρατία χωρίς οι υποστηρικτές της – καλές κληρονόμοι των “δημοκρατικών αξιών” γενικά – να φαίνεται ότι το αντιλαμβάνονται». Θα ήταν η ισάριθμη αντιπροσώπευση ένα σημάδι του «κοινοτισμού» της γαλλικής κοινωνίας, έννοιας τόσο αμφιλεγόμενης, και η νομιμοποίησή της, στο γαλλικό δημόσιο (και νομικό) χώρο, θα συνιστούσε ρήξη σε σχέση με την οικογενεικότητα του Διαφοτι-

σμού; Η ιδιαιτερότητα της Γαλλίας θα απειλείτο; Υπάρχουν άθικτες «αρχές» στις οποίες οι γυναίκες θα έπρεπε να συμμορφωθούν, ενώ ξέρουμε ότι έχουν μπει στο περιθώριο από το Διαφωτισμό και τη Δημοκρατία; «Όλη η αντίληψη της “οικουμενικότητας” όπως και της ισότητας ...έχει – συνειδητά ή πιο συχνά ασυνειδητά – αμφισβητηθεί από τη διεκδίκηση της ισάριθμης αντιπροσώπευσης», προσθέτει η Françoise Collin. Το να θέτουμε το ερώτημα από αυτή την οπτική γωνία είναι σαν να υποβάλλουμε τα σέβη μας κατόπιν εορτής στη Δημοκρατία του Gambetta και του Ferry σε ό,τι αφορά τα δικαιώματα των γυναικών. Και οδηγεί στην εξομοίωση των γυναικών με εθνικές κοινότητες ή με μειονότητες που προσδιορίζονται από την προσχώρησή τους σε μια θρησκεία, από φυσικά χαρακτηριστικά (οι ανάπηροι) ή ακόμη από την επιλογή μιας μορφής συμβίωσης που ξεφεύγει από τον κανόνα (ομοφυλόφιλοι και λεσβίες). Όμως οι σχέσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι γνωστό ότι δεν μπορούν να μπουν στο ίδιο επίπεδο με τις άλλες κοινωνικές σχέσεις στο μέτρο που οι γυναίκες διαπερνούν όλες τις κατηγορίες είτε αυτές είναι κοινωνικο-επαγγελματικές, εθνικές ή ηλικίας. Οι γυναίκες αποκλείστηκαν, συλλογικά, από το πολιτικό, λόγω του φύλου τους. Πρέπει λοιπόν ως γυναίκες να διεκδικήσουν την ένταξή τους, σε βάση ισότητας, στην πολιτεία, αφού και οι πολιτικοί θεσμοί, δείχνουν μια ιδιαίτερη αντίσταση για να τις αποδεχτούν. Πράγματι, η ισάριθμη αντιπροσώπευση ενοχλεί τουλάχιστον εξίσου τη «φεμινιστική τάξη» όσο και τη «δημοκρατική τάξη» (Viennot, 1994). Όταν η Elizabeth Guibert-Sledziewski, που κάνει έκκληση για τη δημοκρατία της ισάριθμης αντιπροσώπευσης (με τους περιορισμούς που είδαμε), επικαλείται, για να δικαιολογήσει την ισάριθμη αντιπροσώπευση, μια «οντολογική» διαφορά ανάμεσα στα φύλα, πολλές φεμινίστριες, υπέρμαχες της ισότητας, δυσπιστούν. Προσπαθούν να καταγγείλουν το αίτημα για ισάριθμη αντιπροσώπευση ως επικίνδυνο εμπορούμενο από ουσιοκρατικές αντιλήψεις. Αγνοούν ότι μια ανασύνθεση και μια επανεξάπλωση του κινήματος της δεκαετίας του '70 στο πεδίο του πολιτικού βρίσκεται σε εξέλιξη. Προτού ακόμα τεθεί το ζήτημα της ισάριθμης αντιπροσώπευσης, και αναξάρτητα από αυτό, ο συνδυασμός διαφορά/ισότητα είχε αρχίσει να γίνεται αντικείμενο επεξεργασίας. Φεμινίστριες που είχαν ανέκαθεν ταχθεί εναντίον των ουσιοκρατικών ερμηνειών για τα φύλα, αμφισβητούσαν τις συνέπειες των απόψεων αυτών, ως παράγουσες διακρίσεις, προσχωρούν σ' αυτόν τον αγώνα και βλέπουν στην ισάριθμη αντιπροσώπευση ένα άνοιγμα προς την ισότητα. Αυτός ο αγώνας μας υποχρεώνει να λάβουμε υπ' όψιν μας, τις διαφορές όταν χρησιμοποιούνται ως πρόσχημα αποκλεισμού. Όπως γράφει η Joan Scott: «Η πολιτική έννοια της ισότητας περιλαμβάνει και μάλιστα βασίζεται σε μια αναγνώριση των διαφορών. Τα αιτήματα ισότητας βασίστηκαν σε έμμεσα επιχειρήματα, γενικά μη αναγνωρισμένα, ριζωμένα στη διαφορά. Αν τα άτομα ήταν ίδια ή παρόμοια, δεν θα χρειαζόταν να ζητάμε ισότητα» (Scott, 1988,

αναφέρεται από την Plante, 1993). Αυτό ακριβώς συμβαίνει με το αίτημα της ισάριθμης αντιπροσώπευσης: κατασκευή της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών. Η κινητοποίηση που υπάρχει δεν έχει σαν στόχο να κάνει τις γυναίκες να μην εκπροσωπούν στα εκλεγμένα κοινοβούλια παρά μόνο τις γυναίκες, όπως απαιτούσε το 1789 μια Γαλλίδα της οποίας δεν γνωρίζουμε παρά μόνο τα αρχικά, Β.Β.: «Εφόσον έχει αποδειχθεί με τη λογική, ότι ένας ευγενής δεν μπορεί να εκπροσωπεί έναν χωρικό ούτε αυτός έναν ευγενή, έτσι ένας άνδρας δεν θα μπορούσε πιο δίκαια να εκπροσωπεί μια γυναίκα, μιας και οι αντιπρόσωποι πρέπει να έχουν απολύτως τα ίδια συμφέροντα με αυτούς τους οποίους αντιπροσωπεύουν. Οι γυναίκες δεν θα μπορούσαν λοιπόν να εκπροσωπούνται παρά μόνον από γυναίκες» (Mme B.B., στο «Cahier de Doléances et réclamation des femmes» [«Βιβλίων Παραπόνων και απαιτήσεων των γυναικών»], αναφέρεται στο Albistur et Armogath, 1977: 232). Δεν μπορούμε πολύ περισσότερο να μοιραστούμε τις αντιλήψεις που πηγάζουν από το μητριαρχικό φεμινισμό που οδήγησε, στις αρχές του αιώνα, στα χνάρια της Céline Rennoz, στην απαίτηση να δημιουργηθεί πλάι στη Βουλή, μια Βουλή Γυναικών ως υποκατάστατο της Γερουσίας και με αρμοδιότητα να υπερασπίζεται τα συμφέροντα των γυναικών (Bard, 1993). Βγήκαμε από μια αντίληψη της κοινωνίας χωρισμένης σε τάξεις, και η γυναίκα, ως είδος, κατέληξε να εξαφανισθεί. Οι κοινωνικές και πολιτικές προκαταλήψεις που προέρχονται από τη διαφοροποίηση που κατασκευάστηκε στη βάση του βιολογικού φύλου παραμένουν παρ' όλα αυτά και ο ένας συσχετισμός δυνάμεων προς όφελος των ανδρών συνεχίζει να υπάρχει, εκφραζόμενος κυρίως στην πολιτική αντιπροσώπευση. Η αντιπροσώπευση, όπως και οι χώροι λήψης αποφάσεων, δείχνει ότι υπάρχει μια «τάξη», που δεν αναφέρεται, μια «τάξη» ανδρών. Η κατάκτηση της απόλυτης ισότητας μεταξύ γυναικών και των ανδρών στα κοινοβούλια, εθνικά ή τοπικά, είναι κατά συνέπεια συμβολική.

Η ισάριθμη αντιπροσώπευση, οριστικά, δεν αμφισβητεί μόνον την πολιτική, αλλά το ίδιο το πολιτικό. Και όχι μόνον το πολιτικό, αλλά αυτό που ονομάζουμε δημόσια σφαίρα. Μας υποχρεώνει να αναθεωρήσουμε τα όρια μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού έτσι όπως αυτά (επανα)καθορίστηκαν τον «αιώνα του Διαφωτισμού». Μας οδηγεί στην καταγγελία τόσο της νομικής αφαίρεσης του ατόμου, έτσι όπως αυτό αναδύθηκε από την Επανάσταση όσο και της κοινωνικής αφαίρεσης ενός «μεταμοντέρνου» ατομισμού που ήθελε να υπερβεί τις κατηγορίες του φύλου πριν καν προβεί στην κριτική εξέταση που οδηγεί στην αποδόμησή τους. Καθιστώντας την παραγωγή των νόμων μια διαδικασία που απαιτεί τη συμμετοχή, με βάση την ισότητα, των γυναικών και των ανδρών, φανερώνει την έλλειψη νομιμότητας του σημερινού πολιτικού συστήματος και αποκατάγει έτσι ένα ριζοσπαστικό ανατρεπτικό χαρακτηρισμό.

Μετάφραση: Φίλιππος Μίτλεττον

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αυτή η φιλολογία είναι, αντιθέτως, αποδεκτή εκεί όπου συνδυάστηκε με εγγυήσεις. Έτσι στη Γερμανία, η οργάνωση των σοσιαλιστριών γυναικών πέτυχε την υιοθέτηση μιας εξελισσόμενης «ποσοστόωσης», που είναι σήμερα της τάξης του 40% γυναικών στα όργανα του SPD όπως και στα ψηφοδέλτια που παρουσιάζει το κόμμα αυτό.
2. Επανήλθε στο θέμα αυτό σε μια ομιλία που έκανε στις 21 Απριλίου 1994 προωθώντας την ιδέα των «προοδευτικών ποσοστάσεων» (*Le Monde*, 23 Απριλίου 1994).
3. Όπως κι έγινε σχεδόν: 43 άνδρες και 43 γυναίκες υπήρχαν στο σοσιαλιστικό ψηφοδέλτιο στις ευρωεκλογές της 12ης Ιουνίου 1994. Θα ήταν πάντως ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι η εναλλαγή δεν ήταν τέλεια. Δύο άνδρες διαδέχονταν ο ένας τον άλλον στη 19η και την 20ή θέση, που κρίθηκαν κατά την κατάρτιση του ψηφοδελτίου ως «στρατηγικές», αφού οι πολιτικοί αναλυτές προέβλεπαν τότε γύρω στους 18 με 20 εκλεγμένους βου-

gauche americaine», *Esprit*, décembre, σσ. 60-79.
 Fraisse, Geneviève (1989). *Muse de la raison*. Παρίσι, εκδ. Alinea.
 Fraisse, Geneviève (1992). *La Raison des femmes*. Παρίσι, εκδ. Plon.
 Gaspard, Françoise, Servan-Schreiber, Claude et Le Gall, Anne (1992). *Au pouvoir citoyennes! Liberté, Egalité, Parité*. Παρίσι, εκδ. Le Seuil.
 Haase Dubosc, Danielle et Viennot, Eliane (1991). *Femmes et pouvoir sous l' Ancien Régime*. Παρίσι, εκδ. Rivage.
 Gueraiche, William (1992). *Les femmes dans la vie politique française, de la libération aux années 1970: Essai sur la répartition du pouvoir politique* (Θέμα διδακτορικής διατριβής υπό την εποπτεία του Rolande Trempe). Τουλούζη, εκδ. Université de Toulouse Le Mirail.
 Le Doeuff, Michele (1989). *L' Etude et le Rouet, des femmes en philosophie, etc.*, Παρίσι, εκδ. Le Seuil.
 Plante, Christine (1993). «Question de différences». *Futur antérieur*, Numéro spécial «Féminismes au présent», σσ. 11-131.

λευτές. Αξίζει επίσης να σημειώσουμε ότι η απόφαση του Michel Rocard προκάλεσε «επιδημία»: στους 20 εκλογικούς συνδυασμούς οι 6 παρουσίασαν «αντιπροσωπευτικό» ψηφοδέλτιο.

Veil, Simone (1993). «Discours d' Athènes». *Projets féministes*, no 2, avril, σσ. 185-189.
 Viennot, Eliane (1993). *Marguerite de Valois, histoire d' une femme, histoire d' un mythe*. Παρίσι, εκδ. Payot.
 Viennot, Eliane (1994). «Parité: les féminismes entre defits politiques et révolution culturelle». *Nouvelles Questions Féministes*, 1994, 15 (4).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Abzug, Bella et Kelber, Mim (1993). *Women and Government: New ways to political power*. Νέα Υόρκη, εκδ. Women USA Fund Inc.
 Albistur, Maité et Armogathe, Daniel (1977). *Histoire du féminisme français du Moyen Age à nos jours*. Παρίσι, εκδ. Des femmes.
 Bard, Christine (1993). *Les féminismes en France, vers l' intégration dans la cité, 1914-1940* (Θέμα διδακτορικής διατριβής υπό την εποπτεία της Michèle Perrot). Παρίσι, εκδ. Université de Paris VII.
 BNPI (*Bulletin National de la Propriété Industrielle*), 92/18 NL.
 Collin, Françoise (1993). «La parité, une autre démocratie pour la France?». *Les cahiers du GRIF*, juin, σσ. 137-141.
 Conseil de l' Europe (1989). «Rapport sur les ideaux démocratiques et les droits des femmes», Σεμινάριο πάνω «La démocratie paritaire, quarante années d' activité du Conseil de l' Europe», Στρασβούργο.
 CNFF (Conseil National des Femmes Françaises) / Gaspard, Françoise (1993). «Elections legislatives mars 1993». *Étude parité* (multigra), CNFF/Nanterre.
 Delphy, Christine (1991). «Les origines du mouvement de libération des femmes». *Nouvelles Questions Féministes*, no 16-17-18, σσ. 137-148.
 Feher, Michel (1992). «1967-1992, Sur quelques recompositions de la